

◇ فصلنامه علمی پژوهشی زن و فرهنگ

سال ششم، شماره ۲۲، زمستان ۱۳۹۳

صفحات: ۴۱-۵۵

تاریخ وصول: ۱۳۹۳/۶/۲۷ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۹/۲۹

نقد تطبیقی آزادی زنان در اشعار سعاد الصباح و سیمین بهبهانی

محسن سیفی*

علی اسدی پور**

سجاد اسماعیلی**

چکیده

آزادی حقوق زنان، یکی از موضوعات بسیار مهم در هفتاد سال اخیر است، که بیش از هر زمان، بخش عمده‌ای از ادبیات و به ویژه شعر شاعران این دوره را در بر گرفته است. سیمین بهبهانی، شاعره معاصر ایرانی، دغدغه‌ی مسأله‌ی زن و حقوق زنان را در جای جای اشعار خود دارد. از طرفی دیگر سعاد الصباح، شاعره‌ی پر آوازه‌ی کویته، یکی از مهم‌ترین پرچمداران دفاع از حقوق زن شرقی در دهه‌ی هفتاد است. این مقاله در صدد است که با رویکرد نقد تطبیقی به بررسی اندیشه‌های زنانه در اشعار این دو شاعر زن بپردازد. سعاد الصباح و سیمین بهبهانی، موانع آزادی زن معاصر را دیدگاه‌های سنتی برخی از مردان و مشکلات موجود در جامعه می‌دانند. آنها از وجود مشکلاتی همچون تبعیض بین مردان و زنان در کارهای بیرون از خانه و داخل خانه کاملاً ناراضی هستند. هر دو ضمن بیان این موانع، مؤلفه‌هایی همچون حق بیان عشق، نقش تربیتی، آموزشی و... را شاخصه‌هایی برای اثبات آزادی زنان در جامعه می‌دانند.

کلید واژگان: زن، آزادی، سیمین بهبهانی، سعاد الصباح، شعر معاصر.

---

* استادیار زبان و ادبیات عربی دانشگاه کاشان (نویسنده مسئول) Motaseifi2002@yahoo.com

** کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کاشان، Ali2998asadi@yahoo.com

*** دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی دانشگاه تربیت مدرس، Sesmaili20@yahoo.com

مقدمه

اصطلاح ادبیات زنانه، یکی از موضوعاتی است که از عصر نهضت مشروطه پیدایش یافت. توجه به نقش های اجتماعی زنان همچون، آموزش در بیرون از منزل، مشارکت در امور اجتماعی، فرهنگی و ادبی، از آموزه های مهم این نوع از ادبیات است. شاعران زن علاوه بر شاعران مرد، ندای آزادی زن، برابری در حقوق انسانی و همکاری در اجتماع را سرلوحه ی اشعار خویش قرار دادند و زمینه را بیش از پیش در تکامل این نوع ادبی فراهم آوردند. خود آگاهی زن در جامعه ی ایرانی نیز همانند جوامع دیگر با مقاومت ها و مخالفت هایی رو یاروی شد. هنگامی که زنان شروع به فعالیت کردند به شدت مورد تهاجم واقع شدند. «مثلاً هنگامی که شروع به تحصیل کردند تحصیل آنان در مدرسه حرام اعلام شد. در ایران آغاز این حرکت مقارن بود با رسیدن جامعه ی ایرانی با آستانه ی مدرنیسم، که همان اوایل و آغاز مشروطیت بود». پس از انقلاب مشروطیت و در شصت- هفتاد سال اخیر زنان توانستند تا اندازه ایی خود را بشناسند و «از پشت پستو بیرون بیایند و ریگ از زیر زبان بر دارند و سخنی بگویند اگر نقشی باید بیافرینند». (ابو محبوب، ۱۳۸۲: ص ۵۹-۵۳)

تغییرات سیاسی و اجتماعی در دوره ی انقلاب مشروطه، ورود افکار نوین غرب، ترجمه ی آثار خارجی و انتشار جرید متعدد فارسی زبان در داخل و خارج و آشنایی بیشتر مردم با مفاهیمی چون آزادی، مساوات، حقوق زنان، یکسره فضای اجتماعی و فرهنگی ایران را تغییر داد. رشد و گسترش فکر آزادی خواهی و تجدد طلبی نه تنها باعث تغییر زندگی مردم شد که ادبیات را نیز دستخوش تغییر قرار داد. یکی از ویژگی های شعر این دوره برخورد و برداشت جدید نسبت به زنان بود. نیاز به تغییر شرایط زن ایرانی، ضرورت حضور ایشان در عرصه ی اجتماع، رها شدن از قید و بند های جامعه ی سنتی، برداشتن حجاب و برابری زن و مرد از جمله افکاری بود که ذهن پیشروان و روشنفکران آن زمان را به خود مشغول کرده بود. در زمینه بررسی اشعار سیمین بهبهانی و سعاد الصباح به صورت مستقل، پژوهش هایی نگاشته شده است، از جمله کتاب «زنی با دامنی شعر (جشن نامه ی سیمین بهبهانی)»، اثر دهباشی (۱۳۸۳) و «سعاد الصباح بین استلاب و الاغتراب» نوشته سعیده خاطر الفارسی (بی تا) و مقالاتی همچون «احساس و عاطفه شاعران معاصر عرب نسبت به حقوق زنان» پژوهش نامه ادب غنایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، سال هفتم نوشته حسن دادخواه، اما در مورد بررسی اندیشه های زنانه در اشعار سیمین بهبهانیو تطبیق آن با اشعار سعاد الصباح پژوهشی مستقل صورت نگرفته است. این مقاله در صدد است که با رویکردی تطبیقی به نقد و بررسی اندیشه های زنانه در اشعار این دو شاعر زن بپردازد.

سیمین بهبهانی

سیمین خلیلی متولد ۱۳۰۶ در تهران است. او در خانواده ای اهل علم و دین پرورش یافت. پدرش عباس خلیلی از رجال برجسته ی تاریخ و ادب ایران و مادرش فخر عظمی ارغون خود شاعر، نویسنده و روزنامه نگار بود. سیمین پس از ازدواجش با حسن بهبهانی نام خانوادگی او را برای

خود انتخاب کرد و تا امروز نیز باقی مانده است. او به خاطر اینکه مادرش شعر می سرود به شعر و شاعری علاقه نشان داد و چهار ده سال پیش نداشت که اولین شعر خود را در روزنامه ی نوبهار به مدیریت ملک الشهرای بهار منتشر ساخت. نوشتن نامه ای اعتراض آمیز توسط شخصی ناشناس از رئیس آموزشگاهی که سیمین در آنجا تحصیل می کرد و انتساب آن به سیمین باعث اخراج او از مدرسه شد. از آن زمان به بعد هدف شعر خود را مبارزه با ستم و بیان آزادی زنان قرار داد و آزادگی را شرط شاعری خود دانست. (بهبهانی، ۱۳۷۷: صص ۱۴-۱۳) از آثار او می توان به مجموعه های سه تار شکسته (۱۳۳۰)، جای پا (۱۳۳۵)، چلچراغ (۱۳۳۶) مرمر (۱۳۴۱)، رستاخیز (۱۳۵۲)، گزینہ ی اشعار سیمین (۱۳۶۹)، کاغذین جامه (۱۳۷۱) و یاد بعضی نفرات (۱۳۷۸) اشاره کرد.

درون مایه ی اشعار سیمین

در ادبیات یکصد ساله ی معاصر سه شاعر زن برجسته وجود دارد که در میان دیگر شاعران زن بیش از همه می درخشند. پروین اعتصامی در آغاز قرن، فروغ فرخزاد معاصر سیمین و سیمین بهبهانی غزل بانوی ایران را می توان نام برد. کارنامه ی بیش از چهل سال شاعری سیمین کارنامه ی فریاد، اعتراض و جنگیدن با دروغ و بی عدالتی است. بیهوده نیست که چنین در قلب مردم جا دارد. (دهباشی، ۱۳۸۳: ص ۱۶۱) با نگاهی به اشعار سیمین بهبهانی میتوان دریافت که سیمین فمینیست است و مدافع حقوق زنان، اما فمینیستی آگاه از تاریخ و دانا به چرایی مرد سالاری در تاریخ ایران و پس منصف در قضاوت های خود: در شعر او زهره (تسلیم و رضا) و کولی (حرکت و فریاد اعتراض)، دو نماد گوناگون از زن و (ایلخان) نماد مرد سالاری یا سروری مرد است. متأسفانه دیده می شود در بسیاری از مقالات یا گفته های فمینیست های ایرانی نویسنده یا گوینده از افراط به تفریط می افتد و به جای دفاع درست از حقوق زن به ضدیت با مرد می پردازد. سیمین هرگز مرتکب این اشتباه نشده است و چنین است که او هم مادر خوبی است و فرزندان خوبی تربیت کرده است و هم اینکه خود رازنی با اصالت در اشعارش معرفی می کند. (دهباشی، ۱۳۸۳: ص ۲۶۸)

سعاد الصباح

سعاد محمّد الصباح در سال ۱۹۴۲ در عراق متولد شد. علوم ابتدایی و متوسطه را در کویت فراگرفت؛ سپس مدرک کارشناسی خود را در رشته اقتصاد از دانشگاه بیروت و دکتری خود را از دانشگاه «ساری» انگلستان اخذ نمود. از متنبی، أبو تمام، شوقی و شاعران مهاجر لبنان تاثیر پذیرفت. وی در حالی که ۱۳ سال پیش نداشت، اولین قصاید خود را در دیوان «من عمری» در سال ۱۹۶۴ منتشر کرد. سعاد الصباح پسرش مبارک را در حالی که ۱۲ سال داشت، از دست داد و دیوان (الیک) یا ولدی: به تو فرزندم) در سوگ او سروده است، که غم و اندوه در آن موج می زند و عاطفه راستین را به تصویر می کشد (خلف، ۱۹۹۲: ص ۴۲).

درون مایه ی اشعار سعاد الصباح

سعاد الصباح، به عنوان یکی از منادیان برابری حقوق زنان در جامعه معاصر عربی مشهور است. اشعار ویاز دو جنبه ی مضمون و ساختار قابل اعتنا است، آنچه که شعر وی را از لحاظ مضمون و ساختار برتری بخشیده است، جرأت و جسارت وی در پرداختن به سطوح فکری، ملی و تمدنی جامعه ی معاصر عربی در سبکی ساده و همه فهم است. وی همچنین در تمامی مسائل اجتماعی جامعه عربی همچون: موضوع زن، پیشرفت، تمدن و... با جسارت و حساسیت تمام وارد می شود. شرایط نابسامان جامعه ی وی باعث شده است که به جوهر حقیقی اش مراجعه کند و زمینه را برای حل مشکلاتی که در مواجهه با جامعه با آنها درگیر است، فراهم نماید. بنابراین قصائد وی را می توان، قصائدی خلاف جریان شعری شاعران هم عصرش برشمرد. (راغب، ۱۹۹۳: صص ۷-۸).

جایگاه زن در شعر معاصر ایران

در گذشته های ادبی ایران زن گویا خود را در حوزه ی معیارهای مردانه قرار می داده و با تبعیت از همان معیارها بر سلطه ی ارزشهای مردسالارانه می افزوده است. پس در واقع مشکلی وجود نداشت که به عنوان زن مطرح شود. امروزه، زن خود را به عنوان یک انسان مستقل یا نیمی از یک انسان کامل در می یابد، مسایل خود را بهتر می شناسد و بر اجحاف هایی که بر او روا گشته، چشم گشوده است. آگاهی زن بر خود در دوران معاصر، مسأله زن را پیش کشیده است. این حرکت در ادبیات فارسی از دوران مشروطیت و ادبیات مشروطه و کمی پیش از آن آغاز شده است. تقریباً از سال ۱۳۰۱ به واسطه ی جریانهایی که به وسیله ی زنان تحصیل کرده و روشنفکر برای حمایت از حقوق زنان پدید آمد جمعیتی به نام «جمعیت نسوان وطنخواه» به وسیله ی خانم ملوک اسکندری و گروهی دیگر که مادر سیمین هم جزو آنان بود تشکیل شد. (ابومحجوب، ۱۳۸۲: صص ۵۵-۵۳)

هسته اصلی انجمن نسوان وطنخواه مرکب بود از چند بانوی تحصیل کرده به نام مستوره ی افشار، فخر عادل ارغون، ملوک اسکندری و نورالهدی منگنه. این انجمن بانی نخستین فعالیت جمعی زنان ایرانی برای احقاق حقوق بود. همزمان با این انجمن در چند کشور اروپایی نیز آوازه ی فمینیسم برخاسته بود. (بهبهانی، ۱۳۷۸: صص ۷۷۹)

جایگاه زن در شعر معاصر عربی

جایگاه زن در نظام اجتماعی و فرهنگی کشورهای عربی، تا نخستین دهه های قرن بیستم، متأثر از اوضاع ناگوار سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشورهای عربی بود. وجود حکومت های خود کامه، چیرگی بیگانگان و فقر اقتصادی سبب گردیده بود تا جوامع عربی در تمام عرصه ها بویژه فرهنگی و علمی، عقب ننگه داشته باقی بمانند و عموم مردم از جمله زنان نتوانند از کمترین حقوق خود بهره مند گردند. با گذشت زمان و در پی شکل گیری حرکت های آزادی خواهانه در پاره ای از کشورهای عربی به ویژه با انحلال رسمی خلافت عثمانی به دست مصطفی کمال در سال ۱۹۲۴، زمینه ی گسترش

دیدگاه‌های اصلاح طلبانه با دو رویکرد اسلامی و غربی برای دانش آموختگان عرب در مدارس دینی و مراکز آموزشی وابسته به کشورهای غربی فراهم آمد. آنان کوشیدند تا در راستای دستیابی به استقلال سیاسی و رداستبداد و سلطه‌ی بیگانگان، نگرش‌های سنتی و بازدارنده را از جمله برداشت‌ها و تلقی‌های غلط نسبت به زنان، که با آمیزه‌ای از آموزه‌های دینی بر اذهان سایه افکنده بود، اصلاح نمایند و الگوهای نو و متفاوتی را که بر اساس تعالیم قرآن یا تجربه‌های جدید غرب است، به زنان عرب و حاکمان سیاسی بشناسانند. (دادخواه و دیگران، ۱۳۸۸: صص ۴۸-۳۱)

از جمله مصلحان و ادیبان در این زمینه، احمد فارس شدیاق، رفاعه طهطاوی، عبدالرحمن کواکبی و... بودند. این مصلحان در نوشته‌های خویش با طرح موضوعاتی چون لزوم برابری حقوق زن و مرد، لزوم اصلاح قوانین از دواج و طلاق، منع چند زنی، حدود شرعی پوشش و حجاب زن، فراهم آوردن امکانات تعلیم و تربیت برای زنان و موضوع سرپرستی مرد بر زن، به ترویج مفاهیم پایه‌ای پیرامون حقوق زنان، با بهره‌گیری از دیدگاه‌های جامعه‌شناسی و روان‌شناسی همت گماشتند. (شرابی، ۱۳۶۹: ۱۰۴-۹۹).

اما علاوه بر این مصلحان که به دفاع و جانبداری از حقوق زنان در جامعه‌ی عربی پرداختند، برخی از زنان شاعر همچون سعاد الصباح، زینب فواز، غاده السمان، و... در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ قرن بیستم در کشورهای مختلف عربی در کانون توجه قرار گرفتند؛ این شاعران در اشعار خویش به تساوی حقوق زن و مرد، آزادی زنان، تعلیم تربیت زنان و... همت گماشتند.

تحلیل اشعار سیمین و سعاد الصباح

سیمین بهبهانی و سعاد الصباح در میان اشعاری که به اهمیت نقش زنان در جامعه می‌پردازد، ابتدا به عواملی که مانع آزادی زن در اجتماع می‌گردد اشاره می‌کنند. هر دو این عوامل را، مردان و افکار آنها، جامعه و گرایش‌های مختلف در آن، سنتها و آداب و رسوم، می‌دانند. سپس مؤلفه‌هایی را ذکر می‌کنند که تمامی آنها به منزله‌ی مهر تأییدی بر آزاداندیشی زنان و نقش کلیدی آنها در نهاد خانواده می‌باشد. بنابراین در ادامه به بررسی دو مورد از موانع آزادی زنان و سپس به تحلیل برخی از مؤلفه‌هایی که نشان‌دهنده‌ی آزادی زن است، پرداخته می‌شود.

موانع آزادی زن در جامعه

الف: دیدگاه سنتی مردانه

با تأمل در مجموعه‌های شعری سیمین بهبهانی و سعاد الصباح، می‌توان یکی از اندیشه‌های اصلی شعر این شاعران را انتقاد از مردان دانست؛ زیرا اشعار ایشان، رنگ بوی اعتراض به مردانی را دارد که با دید سنتی به زنان می‌نگرند و آنها را از مشارکت در جامعه و کارهای اجتماعی منع می‌کنند. این نگرش زنانه همان چیزی است که در شعر سیمین «کولی» نمادی از او می‌شود و درباره آن می‌گوید: «در کمال وضوح مشاهده می‌شود که در تاریخ اجتماعی و ادبی ایران در مقایسه با مردان کمتر به نام برجسته‌ایی از زنان بر می‌خوریم. گهگاه اگر نامی هم آمده باشد، نام‌زنانی است که به نیابت فرزند صغیرشان سلطنت

کرده اند. از زن در ادبیات ما به عنوان قمر خانگی، محبوب حصاری، پردگی حرم، ماه پرده پوش، نهان داشته و امثال این تعبیرات یاد شده است. نخستین زیور اخلاقی را که برای زنان شایسته انگاشته اند حفظ پوشش و گریز از تظاهر است. در چنین شرایطی زنانی که جرأت اظهار وجود داشته اند گهگاه جان خود را بر سر آن گذاشته اند. (ابومحوب، ۱۳۸۲: صص ۵۹-۵۸) چنان که سیمین در مجموعه ی «دشت ارژن» در شعر کولی واره می گوید:

کولی! به شوق رهایی، پای بکوب و به ضربش
بفرست پیک و پیامی تا پاسخی بستانی
بر هستی تو دلیلی باید ضمیر جهان را
نعلی بسای به سنگی تا آتشی بجهانی
اعصار تیره ی دیرین در خود فشرده تنت را
بیرون گرا که چو نقشی در سنگواره نمائی
کولی! برای نمردن، باید هلاک خموشی!
یعنی به حرمت بودن، باید ترانه بخوانی.

(بهبهانی، ۱۳۶۲: ص ۴۳)

سیمین می گوید: زن و مرد ایرانی نیازمند آگاهی ذهنی و تعدیل پاره یی از قوانین و تدوین پاره ای قوانین تازه است و این امر چنانچه حسن نیت موجود باشد دور از دسترس نیست. (بهبهانی، ۱۳۷۸: ص ۷۷۸)

سیمین در شعر کولی زن را اسیر اعصار تیره ی دیرین تاریخ می داند و جایگاه زن را نقشی در درون سنگواره ها می داند و هلاک نشدن زنان را در گرو هلاکت سکوت می داند و راه رهایی زن را در حلال دانستن حرام خدا که همان ترانه خوانی زنان است بیان می کند، حال باید گفت که این اندیشه ی سیمین تا اندازه ای نادرست است، اگر مطالعه ای هر چند اندک در ده های قبل داشته باشیم به درستی درک خواهیم کرد که مردان نه تنها مانعی بر سر راه زنان نبوده اند بلکه خود نیز مشوق زنان در ورود به عرصه ی اجتماع بوده اند این استدلال را در وهله ی اول می توان در ورود زنان به عرصه ی شعر و شاعری دانست تا چاپ و نشر آثارشان و تا غزل بانوی ایران شدن، مانند بانو پروین اعتصامی که به درخواست پدرش اعتصام الملک وارد عرصه ی مردانه ی شاعری شد و الحق خوش درخشید. پروین اعتصامی در باره ی اینکه اوضاع در قبل این گونه بوده است و امروزه این موانع بر داشته شده است و ضمن بیان وضع پریشان زنان و تقبیح بی چادری بی آنکه خود بخواهد به تمامی فرهنگ، جامعه ای مرد مدار را به تصویر می کشد و بر پای قوانینی که مردان وضعش کردند مهر تأیید می زند:

پیشه اش جز تیره روزی و پریشانی نبود   زن در ایران پیش از این گویی که ایرانی نبود
زن چه بود آن روزها گر زانکه زندانی نبود   زندگی و مرگش اندر کنج عزلت می گذشت
(اعتصامی، ۱۳۹۲: ص ۳۰۴)

این دیدگاه سیمین را سعاد الصباح نیز بیان کرده و مرد را مانع آزادی زنان دانسته و تلاش می کند تا خود را به هر نحوی از زیر بار ستم های مردانه رها سازد. به عنوان مثال بهره گیری از اسلوب امر و استفهام برای نپذیرفتن برخی از تحمیل های مردانه، در این مقطع از قصیده «قل لی» به خوبی تبیین گر این موضع است:

«قل لی / هل أحببت امرأة قبلی ؟ / تفقد ، حين تكون بحالة حب / نور العقل .. ؟ / قل لی . قل لی / كيف تصیر المرأة حين تحب / شجيرة فل ؟ / قل لی / كيف يكون الشبه الصارخ / بين الأصل ، وبين الظل بين العين ، وبين الكحل ؟ / كيف تصیر امرأة عن / عاشقها / نسخة حب .. طبق الأصل ؟ .. / قل لی لغة ... / لم سمعها امرأة غیری ...» (الصباح، القصيدة أنثی و الأنثی قصیده، ۱۹۹۹: ۲۰).

در این مقطع از قصیده «المجنونه»، با بیانی طنزگونه، سختی و مشقت های زندگی را به جان می خرد تا از زیر ستم های مردانه خود را خارج سازد:

«إنی مجنونةٌ جداً... / وأنتم عقلاء / وأنا هاربةٌ من جنه العقل ، / وأنتم حکماء / أشهرُ الصیفِ لكم / فاتر کوالی إنقلابات الشتاء ..» (الصباح، القصيدة أنثی و الأنثی قصیده، ۱۹۹۹: ۳۱).

شاعر در قصیده «حق الحیاة»، با بیانی کاملاً ساده فهم، برای بازگرداندن بزرگی، منزلت و حق زندگی زنان، مردانی که زنان را تنها ابزاری برای آرامش، رفع نیازهای جنسی و فرزندآوری می دانند، سرزنش می کند و زنان را از چنین مردانی بر حذر می داند:

«ویل النساء من الرجال اذا استبدوا بالنساء / یبعونهن اداة تسلیة و مسألة اشتهاء / و مرواحا فی صیفهم... و مدافئا عبر الشتاء / و سوائما تلد البنین لیشبعوا حب البقاء... / و دمی تحرکها انانیة الرجال کما تشاء / و تذلل للرجل الاله کأنه رب السماء / ما دام یمنحها المؤمنة ، و القلادة ، و الکساء...» (به نقل از راغب، ۱۹۹۳: ۱۷)

سپس در ادامه، با بهره گیری از سبک نفی، ضمن بیان عدم تسلیم در برابر خواسته های نابجای مردانه، اینگونه ندای آزادی، کرامت و حق زندگی برابر سر می دهد: «لا.. لن نذل ولن نهون، ولن نفرط فی الاباء / لقد انتهى عصر الحریم و جاء عصر الکبریاء / و جلا لنا حق الحیاة، فکلنا فیہ سواء...» (به نقل از راغب، ۱۹۹۳: ۱۷)

سعاد در قصیده «الی ربوت عربی عاشق»، با استفاده از سبک خطاب مستقیم (ضمیر ک)، از مردانی که در عصر جدید و با امکانات مدرن زندگی می کنند ولی افکاری سنتی دارند اینگونه انتقاد می کند: «مشکلک الکبری، یا صدیقی / أنك تختزن فی ذاکرتک / کل الأفكار السلفیة / و کل الکلمات المأثورة / و کل ما ورثته عن أجدادک / من نزعات التملک / و السیادة / و التعدیة...» (به نقل از الامین، ۱۹۹۴: ۷۳)

سپس در ادامه، مشکل مردانی که در گیر مادیات گشته اند و کوچکترین مهارتی در برابر عشق ندارند و عشق را فقط آنگونه که در کتابهای قدیمی آمده است می دانند:

«مشکلک الکبری / أن جمیع معلوماتک عن الحب / مأخوذة من کتاب (ألف لیلة و لیلة) / فاحفظ بذاکرتک المعدنیة کما ترید فإن آخر اهتماماتی / أن یحبنی (کومبیوتر)...» (به نقل از الامین، ۱۹۹۴: ۷۳)

ب: جامعه و قوانین اجتماعی حاکم

یکی از مهم ترین موضوعات انتقادی شعر سیمین و سعاد، نارضایتی عمیق هر دو از مشکلات و مانع تراشی ها و تبعیض های جامعه برای قشر زنان است. و اعتراض خود از جامعه به شکل های مختلف بیان می کنند. سیمین شرایط نامساعد فرهنگی و اجتماعی را هدف می گیرد و می گوید: «اگر در جامعه یی شرایط نامساعدی حکمفرما باشد گمان می کنم که زن و مرد هر دو به یک اندازه گرفتار رنج باشند. دلیلی نیست که زنان را مظلوم تر و ستمکشیده تر قلمداد کنیم به هر صورت من مردان را محکوم نمی کنم گناهی اگر هست از جهت قوانین و سنت و طرز تربیت افراد است و گمان ندارم که مردان ذاتا بد خواه یا دشمن زنان باشند. (بهبهانی، ۱۳۷۸: ص ۷۷۸)

شعر «نغمه ی روسپی» سیمین در کتاب «جای پا» روایتی است از تسلیم و حقارت زن که حاصل فقر است و برای چند درم بیشتر به انواع ریاکاریهای خود فروشانه دست می یازد و می گوید:

لب من، ای لب نیرنگ فروش	بر غمم پرده ای از راز بکش
تا مرا چند درم بییش دهند	خنده کن، بوسه بز، ناز بکش
	(دهباشی، ۱۳۸۳: ص ۶۸۷)

در مقابل شعر «در بسته» روایتی است از تسلیم و حقارت مرد که حاصل رنج و تنهایی و استثمار و جور است که برای فراموشی به دامان زنی روسپی پناه می برد ولی با این وجود نیز زن را «مار سیاه» می نامد:

امشب از آواز کژدم سیرتان	سوی تو ای زن پناه آورده ام
گفتمت «زن» لیک تو زن نیستی	رو سوی مار سیاه آورده ام
	(ابو محبوب، ۱۳۸۲: ص ۶۳)

شاید این را جنبه ای از نگرش و اخلاق گرایی سنتی سیمین در آن زمان بدانیم. شعر «میراث» سیمین تصویر زنی است که درد خود را پنهان داشته و غم پشیمردگی ها را با کودک خود زمزمه می کند و کینه اش را از اوضاع زمان به کودکش منتقل می سازد. شعر «کارمند» نیز تصویر مردی استثمار شده در چنبره ی بوروکراسی را بیان می دارد که همسرش فشار مضاعفی را بیان می کند.

شعر «از تولد تا...» بیان زنی است که از رنج روزگار و کشته شدن یاران مبارز به خشم آمده و حتی شوی خویش را با خشونت از خویش می راند. این راندن در شعر «سنگ گور» دوباره تکرار می شود. شعر «بت چوبین» نیز همین درونمایه را دارد. شعر «رقیب» در مجموعه ی «چلچراغ» روایت زنی است که از هووی خود کینه دارد و در راه انتقام فرزندش را به اشتباه از دست می دهد. شعر «صبر کن ماه دیگر» باز روایتی از زنی کارگر است که حقوق اندکی دارد و برای تهیه ی جامه ای

هر ماه وعده ی ماه دیگر را به فرزندش می دهد.

نیز شعر «بی سرنوشت» که در مجموعه ی «رستاخیز» آمده، تصویر و روایتی است از زنی که با شویش در زندگی تلاش کرده و شویش پس از رسیدن به توانگری وی را طلاق داده است:

این بیوه ی قانونی مرد توانگر در پیش چشم کور قانون ایستاده
 زن مایه و ثروت به نام «مهر و کابین» قانون پیشیزی چند در دستش نهاده
 (ابو محبوب، ۱۳۸۲: ص ۶۶)

در این شعر انتقاد از قانون و عدم حمایت معنوی و مادی و اقتصادی زن و بی پناهی وی در آن زمان تصویر شده است.

شعر «در خانه نشستیم» از مجموعه ی «خطی ز سرعت و از آتش» گلایه ای است از اسارت زن در کنج خانه و دیوارهایش و نیز محکوم کردن نگرش سنتی به زن و ابلیس دیدن او. (ابو محبوب، ۱۳۸۲: ص ۶۶-۶۳)

سیمین در شعر «یکی مثلاً این که» به بیتی اشاره می کند که نوعی فرهنگ عامیانه و اعتراض نهفته به وضع زنان دارد:

«حَقِّ حَقِّ كَنَان» ز گلومان خونی چکیده به تشتی

بهتان به هر سر برزنشد «داردار» سزaman

(بهبهانی، یکی مثلاً این که، ۱۳۷۹: ص ۵۶)

در میان عوام رایج است که مرغ حق (=نوعی جغد) شب ها بر شاخه ی درخت آنقدر حق حق می گوید تا از گلویش سه چکه خون بچکد. همچنین در افسانه های کهن عامیانه چنین آمده است که: «پسری با خواهرش سر ارث دعوایشان می شود، چون او می خواسته دو بهره ببرد و یکی بدهد به خواهرش، ولی خواهرش قهر کرده فرار می نماید و برادرش مرغ حق می شود و از آن وقت به انتظار خواهرش می گوید: بی بی جون دو تا تو یکی من. (هدایت، ۱۳۷۸: صص ۱۱۳-۱۱۲)

این حکایت به طور ضمنی، نوعی اعتراض زنانه و لطیف علیه تبعیض در حقوق زنان است که در دیدگاه های اعتقادی مردم رواج دارد. به نظر می رسد در این بیت بدین سبب به وسیله ی زنان با لطافت و ظرافت و نکته سنجی ساخته شده تا هم رواج یابد و اعتراض زنان را به گوش همه برساند و هم موجب تحریک و اعتراض و بلوای سرکردگان اعتقادی و فرهنگ مردسالار نگردد و موجب گرفتاری نشود. سه مجموعه ی نثرها و داستان های او به نام های «کلید و خنجر»، «با قلب خود چه خریدم؟» و «آن مرد، مرد همراهم» نمونه های متعدد دیگری از این گونه تحلیل ها و مسائل به دست می دهد. از آنجا که یک زن دربارہ ی زنان می نویسد و شناخت کافی از زن دارد و در جامه زنان زندگی کرده است دارای اهمیت است اما اینکه سیمین تمام بدبختی خود و زنان را از جامعه می داند و این دوگانگی در عقیده که یکبار مردان را مانع پیشرفت می داند و دیگری جامعه را، و اینکه یک بار زن را از مرد در حقوقش جدا می داند و دیگر بار زن را همدوش با مردان از جامعه نالان می داند (که البته این شگوه گذاری را باز

برای حقوق زنان می‌داند نه به نفع مزایای مردان) قابل تأمل است، و باید گفت زن ایرانی که در جامعه ای زندگی می‌کند که بیشتر از تمام دنیا از زنان و حقوقشان دفاع کرده است شاید نوعی ناسپاسی باشد ما می‌توانیم به ورود زنان در عرصه‌های مختلف اجتماع اشاره کنیم که جامعه به خوبی آنها را پذیرفته است و آنها نیز به خوبی نقش آفرینی کرده‌اند.

در مسیر اندیشه‌های سیمین، سعاد الصباح نیز در یکی از قصاید خود به نام «السمفونیة الرمادیة»، بشدت از اوضاع نابسامان کشورش ناراضی است، وی با استفاده از سبک ندا از محرومیت‌ها، ترس، وحشت، شکست روحی و در مجموع عدم توجه به احساسات زنان گله می‌کند: «یا أجبائی / کان بودی أن أسمعکم / شیئاً من موسیقی القلب / لکننا فی عصر عربی / فیه توقف نبض القلب ... / یا أجبابی / کیف بوسعی ؟ / أن أتجاهل هذا الوطن الواقع فی أنياب / الرعب ؟ / أن أتجاوز هذا الإفلاس الروحی / وهذا الإحباط القومي / وهذا القحط .. وهذا الجذب / یا أجبابی / کان بودی أن أدخلکم زمن الشعر / لكن العالم - وا أسفاه - تحول وحشا مجنوناً / یفترس الشعر / ...» (فی البدء کانت أنثی). (الصباح، القصیده أنثی و الأثنی قصیده، ۱۹۹۹: ۸-۹)

وی همچنین در ادامه، این عصر را عصری همراه با ناملایمتی‌ها، رخوتها می‌داند که در آن جایی برای شاعران نیست:

«لا هذا عصر الشعر، ولا عصر الشعراء / هل ینبت قمح من جسد الفقراء ؟ / هل ینبت ورد من مشنقة ؟ / أم هل تطلع من أحداق الموتی أزهاراً حمراء ؟ / هل تطلع من تاریخ القتل قصیده شعر / أم هل تخرج من ذاكرة المعدن يوماً قطرة ماء ...» (فی البدء کانت أنثی). (الصباح، القصیده أنثی و الأثنی قصیده، ۱۹۹۹: ۸-۹)

شاعر در قصیده‌ی «فیتو علی نون النسوة» ضمیر نون تأنیث که به معنای جدا ساختن جنس زنانه از مردانه به لحاظ زبانی و نحوی است را همچون دیواری می‌داند که این دو جنس را کاملاً از هم جدا می‌سازد. شاعر، معتقد است که به تبع این جدایی، جامعه و دولتمردان مجبور به اتخاذ تصمیماتی آمیخته با تبعیض می‌شوند که مناقض با حقوق زنان است. بنابراین آنچه که در این قصیده ملاحظه می‌شود، مفاهیمی اعتراض گونه به جامعه است.

شاعر در مقطعی از این قصیده، با بهره‌گیری از قانون طبیعت که مبتنی بر اتحاد و عدم جدایی عناصر اصلی اش است، جامعه را نیز ملزم به عدم تفرقه و جدایی بین عناصر اصلی آن یعنی زن و مرد می‌داند: «لماذا؟ / یقیمون هذا الجدار الخرافی / بین الحقول و بین الشجر / و بین الغیوم و بین المطر / و ما بین أنثی الغزال و بین الذکر؟» (فی البدء کانت أنثی). (الصباح، القصیده أنثی و الأثنی قصیده، ۱۹۹۹: ۳۷)

شاعر در پایان این قصیده، تمام موانع و تبعیض‌هایی که جامعه برای زنان قائل شده است را خنده‌دار و زائل شدنی توصیف می‌کند:

«و أضحک من کل ما قیل عنی. و أرفض أفكار عصر التنک / و منطق عصر التنک / و أبقى أغنی علی قمتی العالیة / و أعرف أن الرعود ستمضی ... / و أن الزوابع تمضی ... / و أن الخفافیش تمضی ... / و أعرف أنهم زائلون / و أنى أنا الباقیة ...» [الصباح، ۲۰۰۰م، ص ۹۶].

وی همچنین در مقطع پایانی قصیده «زمن اللؤلؤ»، با مقایسه اوضاع سرزمین گذشته اش با زمان حال،

سرزمین آتش را متناسب با احوال مردمانش نمی داند و آزادی را در این جامعه از دست رفته تلقی می کند:

«فی بلادی... فی مغانی أرض أجدادی الجميله/ لی حکایات، وآیات، وأبیات طویلہ/ سوف یروی سرها الأطفال للأجیال عنی / وعن اللؤلؤ والمرجان فی العهد الأغن / وعن الغواص لا یعرف ما لون الهموم / وهو یهوی فی دجی البحر، ویصطاد النجوم / لیسویها عقوداً فی صدور الغانیات / تملأ الأيام نوراً وتضیء الذکریات / هكذا ینتحر الخیر وتبقى الذکریات / یا زمان اللؤلؤ الحر... زمان الحرّ فات». (نقل از راغب، ۱۹۹۳: ۲۵۰-۲۵۱)

یا در قصیده «لیلۃ القبض علی فاطمه» بار دیگر وطنش را مورد انتقاد قرار می دهد، سرزمینی که در آن حق زنان و نیکوکاران داده نمی شود، به آنها ظلم می شود و اندیشه را حراج می کنند:

« هذی بلاد أکلت نساءها... / واضطجعت سعیده.. / تحت سیاط الشمس والهجیر / هذی بلاد الواق والواق.. التي تصادر التفکیر / وتذبح المرأه فی فراش العرس.. کالبعیر.. / وتمنع الأسماك أن تسبح... / والطيور أن تطیر.. / هذی بلاد تکره الوردۀ إن تفتحت / وتکره العبیر / ولا تری فی الحلم إلا الجنس.. والسریر.. ». (الصباح، القصیده أنثی و الأنثی قصیده، ۱۹۹۹: ۵۸)

آزادی زنان در بیان عشق

عشق و ورزیدن، ویژگی خاص دنیای انسان ها است که از آغاز آفرینش تا کنون، با جلوه های رنگارنگ و دلنشین خود، رنج حیات را برای انسان تحمل پذیر کرده است. عشق و زیبایی همواره همراه و مکمل با یکدیگر بوده اند (مختاری، ۱۳۷۷: ص ۶۸).

عشق با وجود دوگانگی است که معنا می دهد، اما فنا و محو یکی در دیگری، عشقی یک طرفه و بنده وار است؛ و بنده کسی است که از خود هیچ ندارد و هیچ نیست. اصلاً خصلت انسان ندارد. عشق چیز دیگری است و بندگی چیز دیگر؛ چرا که هر انسان با انسان دیگر یکسان و برابر است و سزا نیست که هر یک از این دو همسان، بنده و برده ی دیگری باشد، و بسیار زیبا سیمین این بندگی و محو و فنا ی زن را در عشق نفی می کند و در «یک دریچه آزادی» می سراید:

گفتی اگر منی، در آ، تو نشدم، مران مرا
با تو خوشم به یک سرازان که تو مرد و من زنم
دم مزن از من و تویی، شکوه مکن از این دویی
آن که بجاست خود تویی، و آنچه سزاست خود منم
(بهبهانی، ۱۳۷۴: ص ۱۱۴)

این شعر نشانگر عشق زمینی زن و مرد است که همراه استقلال هر دو و نفی استحاله و یینه شدن

می باید باشد؛ یعنی نگرش سیمین به مسأله‌ی عشق در زن.

معشوق بودن، عاشق بودن، مادر بودن، همسر بودن، خانه دار بودن و هر بودن دیگری، سیمین را به عنوان یک زن، از نقش‌های اجتماعی خود باز نداشته است و این را زندگی و فعالیت‌های او و شعرهایش برای ما اثبات می‌کند. (ابومحسوب، ۱۳۸۲: صص ۷۵-۷۴)

سیمین با وجود اینکه عشق را مانع پیشرفت نمی‌داند ولی به مفهوم یکسانی مرد و زن در عشق اعتقاد ندارد و این خطرناک است، شاید در عشق‌های امروزی جنبه‌ی عرفانی آن وجود نداشته باشد اما این نکته وجود دارد که عاشق و معشوق از تمام هستی خود برای دیگری مایه می‌گذارد ولی سیمین در بیت آخر شعر بالا این یکی شدن را نفی کرده و محکم بر سر حرف خود ایستاده است و گفته است آنجا که تو باید باشی و وجود داری و ولی جایگاه من سزاوار من بوده است و عشق خود را نوعی منت‌گذاری بر سر عاشق ابراز می‌دارد. حال آنکه سعاد به یکسانی در عشق عقیده دارد.

سعاد الصباح در بسیاری از اشعارش بر لزوم آزادی زنان در ابراز دوست داشتن و عشق تأکید می‌کند و عشق را ابزاری برای آرامش بین مرد و زن می‌داند.

وی در قصیده «الدموقراطیه»، دموکراسی را فقط آزادی اندیشه‌های سیاسی نمی‌داند بلکه آزادی زنان در بیان عشق و دوست داشتن می‌داند:

« لیست الیدمقراطیه / أن یقول الرجل رأیه فی السیاسة / دون أن یعترضه أحد / الیدمقراطیه أن تقول المرأة / رأیها فی الحب ... / دون أن یقتلها أحد !! » [الصباح، ۲۰۰۰م، ص ۱۲۵]. (نقل از راغب، ۱۹۹۳: ۱۸)

تأکید به نقش تربیتی، آموزشی و مادرانه‌ی زنان

یکی از مهم‌ترین موضوعات مورد توجه در اشعار این دو شاعر، پرداختن به نقش تربیتی، آموزشی و مادرانه زنان است. سیمین مرحله‌ی کمال زن را در مادر شدن می‌داند و می‌گوید: «مادر شدن در زندگی مرحله‌ی تکامل زن است وقتی زن مادر می‌شود مفهوم عشق واقعی، مفهوم فنا شدن در موجود دیگر را به مرحله‌ی کمال رساندن برایش روشن می‌شود چنین زنی در واقع به مرحله‌ی آفرینش می‌رسد شاید از این جهت است که هنر زنانه لطیف تر و پر هیجان تر از هنر مردانه است. (بهبهانی، ۱۳۷۸: ص ۸۲۳)

سیمین در آخرین مجموعه‌ی چاپ شده‌اش به نام «یکی مثلاً این که...» با توجه به اینکه بیان زنانه‌ی خود را همواره حفظ کرده اما جنبه‌ی انفعالی در او غلبه نکرده است، او را در این مجموعه یک زن-شاعر کوشا می‌بینیم، اما با بسیاری مایه‌های مادرانه، در غم فرزند، بخشایش‌های مادرانه، حتی وقتی به جامعه می‌نگرد جاهلان را نیز مورد تنفر قرار نمی‌دهد اگر چند که در ناخودآگاه از جهل و تاریکی انزجار دارد و گاه، آگاه بیان می‌دارد به ویژه در گزینش واژه‌هایی همچون «نکبت» و... هر چند اندک:

شکسته بال و خونین پر، پیر پیر کبوتر جان
فضای نیل وحشت را بدر، بدر کبوتر جان

ببخش دیو خویان را بدانچه مردمی دیدی

ز کافران رنجیدن، حذر حذر کبوتر جان

(بهبهانی، یکی مثلاً این که، ۱۳۷۹:ص ۱۰۹)

جز یک مادر، و نگرش مادر سالار چه کسی می تواند چنین احساس کند و ببیند و بیندیشد؟ فاصله ی این مجموعه با مثلاً «جای پا» یا «مرمر» فاصله ی یک مادر پخته و رنج دیده با یک دختر سرکش و پر شور و احساساتی است. این همان دختر سرکش و احساساتی است که امروز زنی کامل و مادری ایستاده و حامی شده است (ابو محبوب، ۱۳۸۲:ص ۷۰).

در شعر «از خمره تا جهان» نیز بیان همین حالت بی دریغ بخشایشگر مادرانه و انسانگرایی مادر سالار را با وجود تمایل به شور جوانی می بینیم:

سر سبز و خجسته چون بیدم، تن شسته به نور خورشیدم

از پای نشسته را بر سر فرض است که سایبان باشم

دامن را طلب فرا چینم، فارغ ز چراغ بنشینم

انسان همه جا عیان بینم با خلق چو مهربان باشم

(ابو محبوب، ۱۳۸۲، ص ۱۲۴)

شاعر به نقش مادر از لحظه ی بارداری، تولد کودک، رشد و پرورش آن تا مراحل پایانی زندگی اش می پردازد.

سعاد در قصیده «الحمل الأبدی» با بهره گیری از تشبیهی آمیخته با عناصر طبیعت، مادر را در زمان بارداری فرزندش، بسان کانگوروی می داند که ۹ ماه از سال کودکش را با تمام سختیها در درون خویش حمل می کند:

«أحملك كأنثى الكانغارو/ فى بطنى.. / وأقفز بك من شجرة إلى شجرة.. / من رابية إلى رابية.. / من قارة.. إلى قاره.. / أحملك تسعة أشهر.. / تسعين شهرا/ تسعينعاما/ وأخاف أن ألدك / حتى لا تضيع منى فى الغابة» [الصباح، ۲۰۰۰م، ص ۵۵].

همچنین شاعر در مقطعی دیگر بر نقش مادرانه ی زن، حمایت او از فرزندان و پناهگاه بودنشان برای مردان تأکید می کند:

«إن الأمومة فى داخلى / تطغى على جميع العواطف الأخرى / فلماذا أخاف عليك كل هذا الخوف / لماذا أمدّ يدى بحر كة تلقائية / لوضع شأل الصوف على رقبتك / وإفقال أزرار معطفك الجلدى / قبل أن تخرج إلى الشارع....» [الصباح، ۲۰۰۰م]. (الصباح، قصائد حب، ۲۰۰۸: ۸۰)

شاعر در قصیده «أمومة»، نهایت احساسات مادرانه خود را در مقابل فرزند، با بیانی کاملاً عاطفی و ساده فهم بدین گونه ترسیم می کند:

«أحيانا / يخطر لى أن ألدك / لأحممك / وأنشف قدميك / وأمشط شعرك الناعم / وأغنى لك قبل

آن تنام...» [الصباح، ۲۰۰۰م، ص ۷۸]
 سپس در ادامه ی همین قصیده، بخشنندگی و از خود گذشتی مادر را این گونه به تصویر می کشد:
 «لا أستطيع أن أقول لك: لا... / ولا أستطيع أن أقف في وجهن واتك الصغیره.. / فانت تستغل طفولتك
 بذكاء.. / و أنا أدفع ثمن أمومتی..». [الصباح، ۲۰۰۰م] (الصباح، قصائد حب، ۲۰۰۸: ۲۳۹)

نتیجه گیری

نتایج حاصل از این مقاله را می توان به شکل زیر خلاصه کرد:
 - تأکید سعاد الصباح و سیمین بهبهانی بر بزرگ نمایی مضمون آزادی زن و بیان موانع این آزادی بوده است.

- شاعران با بیانی کاملاً همه فهم، موانع آزادی زن معاصر را دیدگاه های سنتی برخی از مردان و مشکلات موجود در جامعه می دانند. آنها از وجود مشکلاتی همچون تبعیض بین مردان و زنان در کارهای بیرون از خانه و داخل خانه گله می کند و از چنین جامعه ای کاملاً ناراضی هستند.
 - هر دو ضمن بیان این موانع، مؤلفه هایی همچون حق بیان عشق، نقش تربیتی، آموزشی و مادرانه و... را ابزار و شاخصه هایی برای اثبات آزادی زنان در جامعه می دانند.
 - موضوع آزادی زن، تصویر شرایط وی در جامعه و مشکلات کشورهای اسلامی بخصوص رنج های مردم تهی دست، بخش عمده ای از درون مایه ی شعر این شاعران را در بر گرفته است.

منابع

- ابو محبوب، احمد. (۱۳۸۲). گهواره سبز افرا، تهران، نشر ثالث
- اعتصامی، پروین. (۱۳۹۲). دیوان پروین اعتصامی، قم، انتشارات عطش
- الأمين، فضل. (۱۹۹۴): سعاد الصباح شاعرة الانتماء الحميم، شركة النور، بيروت.
- الراغب، نبیل. (۱۹۹۳)؛ عزف علی أوتار مشدودة دراسة في شعر سعاد الصباح، الهيئة المصرية العامة للكتاب.
- بهبهانی، سیمین. (۱۳۶۲). دشت ارژن، چاپ اول، تهران، انتشارات زوآر
- بهبهانی، سیمین. (۱۳۷۴). یک دریچه آزادی، تهران، انتشارات سخن
- بهبهانی، سیمین. (۱۳۷۷). با قلب خود چه خریدم؟، چاپ دوم، تهران، انتشارات سخن
- بهبهانی، سیمین. (۱۳۷۸). یاد بعضی نفرات، چاپ اول، تهران، نشر البرز
- بهبهانی، سیمین. (۱۳۷۹). کلید و خنجر، چاپ اول، تهران، انتشارات سخن
- بهبهانی، سیمین. (۱۳۷۹). یکی مثلاً اینکه...، تهران، انتشارات البرز
- خاطر الفارسی، سعیده (بی تا): سعاد الصباح بین استلاب و الاغتراب قراءة في الشعر الخليجي.
- خلف، فاضل. (۱۹۹۲): سعاد الصباح الشعر و الشاعرة، منشورات شركة النور، الكويت.
- دادخواه، حسین، فقیهی، شهربانو. (۱۳۸۸): احساس و عاطفه شاعران معاصر عرب نسبت به حقوق زنان، پژوهشنامه ی ادب غنایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، سال هفتم، شماره ۱۲، صص ۴۸-۳۱.
- دهباشی، علی. (۱۳۸۳). زنی با دامنی شعر (جشن نامه ی سیمین بهبهانی)، تهران، انتشارات نگاه
- شرابی، هشام، (۱۳۶۹). روشنفکران عرب و غرب. ترجمه عبد الرحمن عالم. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی.
- الصباح، سعاد، (۲۰۰۰): فی البدء كانت أنثى، الكويت: دار سعاد الصباح للنشر و التوزيع.
- الصباح، سعاد. (۱۹۹۹). قصيدة أنثى و الأنتى قصيدة، الكويت: دار سعاد الصباح للنشر و التوزيع.
- الصباح، سعاد. (۲۰۰۸) قصائد حب، الكويت: دار سعاد الصباح للنشر و التوزيع.
- فرخزاد، پوران. (۱۳۸۰). نیمه های ناتمام، تهران، کتابسرای تندیس
- مختاری، حمید، (۱۳۷۷). هفتادسال عاشقانه، تهران: انتشارات تیرازه.
- هدایت، صادق. (پاییز ۱۳۷۸). فرهنگ عامیانه مردم ایران، چاپ دوم، تهران، نشر چشمه.

A Comparative Criticism of Women's Freedom in Poetry of Soad Al-Sabah and Simin Behbehani

*M. Saifi

**A. Asdipour

*** S. Ismaeli

Abstract

Freedom, women's rights has been an important issue in the last seventy years that was implicated more than ever in much of the literature, especially poetry of such a period. Simin Behbehani, the Iranian poet, concerned the issue of women and women's rights anywhere in his poems. On the other hand, Soad Al-Sabah the Kuwaiti renowned poet, was one of the vanguards of women's rights in the East of the seventies. This study intended to review the feminine expressions of Soad Al-Sabah and Simin Behbehani poems via implementing a critique comparative approach. Both the poems considered the traditional attitudes of the men, and some other social problems and constraints as obstacles of women freedom. Both the poems were so dissatisfied of in and out house division of labor and sex discrimination. They also declared the right to express love sentiment, playing training and educating roles and ... as demonstrating indices of women freedom.

Keywords: Women's Freedom, Simin Behbehani, Soad Al-Sabah, poetry

---

*Department of Arabic Language and Literatures, Kashan Univrsity(corresponding author, email: Motaseifi2002@yahoo.com)

**M.A Department of Farsi Language and Literatures, Kashan Univrsity(email: Ali2998asadi@yahoo.com)

***Department of Arabic Language and Literatures, Tarbiyat Modares Univrsity(email: Sesmaili20@yahoo.com)